

TABU ŠKOLITELŮ PŘI VEDENÍ DOKTORSKÝCH STUDENTŮ: FUNGOVÁNÍ MIMO IDEÁLY EXCELENCE

SUPERVISORS' TABOOS IN DOCTORAL SUPERVISION: WORKING OUTSIDE IDEALS OF EXCELLENCE

**Karla Brücknerová^{1,3}, Jakub Vlček^{1,3}, Barbora Nekardová^{1,3},
Tomáš Lintner^{1,3}, Jana Navrátilová^{1,3}, Kristýna Šejnohová²,
Boglárka Belovecová¹**

1 Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

2 Katedra preprimární a primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

3 Národní institut SYRI

Abstrakt

Tento příspěvek se zabývá tabu tématy v doktorském studiu z pohledu školitelů i doktorandů a na základě kvalitativní analýzy rozhovorů identifikuje tři vzájemně provázaná tabu: (1) kontextuální tabu spojené s nutností udržovat obraz excelence při práci v podmínkách závislosti a omezených zdrojů; (2) tabu ve fázi přijímání, kdy jsou uchazeči přijímáni navzdory nevysloveným pochybnostem o jejich připravenosti a motivaci; a (3) tabu na úrovni praxe, v němž je zpětná vazba zmírňována a podpora poskytována nerovnoměrně. Zatímco motivace se ukazuje jako citlivé téma pro obě strany, připravenost představuje tabu na straně školitelů. Doktorští studenti zároveň více reflektují variabilitu podpory a nároků než její příčiny. Zjištění naznačují, že posilování otevřenosti na úrovni vztahu pravděpodobně nebude dostačující bez souběžných strukturálních změn.

Klíčová slova: *doktorské studium; školitel; tabu; organizační mlčení; reflexivní tematická analýza*

Abstract

This paper examines taboo topics in doctoral education from the perspectives of both supervisors and doctoral students and, based on qualitative interview analysis, identifies three interrelated taboos: (1) a contextual taboo of projecting excellence while operating in conditions of dependence and limited material incentives; (2) an admission-stage taboo of accepting candidates despite unspoken doubts about preparedness and motivation; and (3) a practice-level taboo in which feedback is softened, and support is differentially distributed. While motivation

emerges as a sensitive issue for both parties, preparedness constitutes a taboo primarily on the supervisors' side. Doctoral students also tend to reflect more on the variability of support and expectations than on its causes. The findings suggest that strengthening openness at the relationship level is unlikely to be sufficient without parallel structural changes.

Keywords: *doctoral education; supervisor; taboo; organisational silence; reflexive thematic analysis*

1 ÚVOD

Tabu hrají v doktorském studiu významnou roli, protože otevřená komunikace mezi školitelem a doktorandem je klíčová pro úspěšné dokončení studia i profesní socializaci (Leshem, 2020). Řada témat však zůstává nevyřešena z obav ze ztráty prestiže, narušení vztahu či institucionálních důsledků (Nerad, 2015). Výzkum se dosud soustředí převážně na perspektivu doktorandů, zatímco pohled školitelů je méně prozkoumán. Tato studie proto analyzuje tabu vnímaná oběma stranami a jejich dopady na praxi vedení doktorandů.

2 TEORIE

S tabu souvisí fenomén organizačního mlčení, tedy kolektivního zadržování informací sloužícího k ochraně vztahů a stability institucí (Morrison & Milliken, 2000). V doktorském studiu se tyto procesy zesilují souběhem evaluace a profesní socializace a dále je posiluje neoliberalizace vysokého školství, charakterizovaná tlakem na výkon, soutěž a standardizaci, která podporuje strategické zamlčování nejistot a slabin.

Efektivní vedení doktorandů přitom vyžaduje jasné vedení, kvalitní zpětnou vazbu, zapojení do komunity i podporu autonomie (Overall et al., 2011). Supervize však probíhá v asymetrických mocenských vztazích, časovém omezení a institucionálním tlaku, které mohou snižovat psychologické bezpečí a otevřenost komunikace. Tabu se tak stávají integrální součástí každodenní praxe, přesto zůstává jejich role nedostatečně prozkoumána.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum byl realizován jako kvalitativní studie. Datový korpus tvořilo 17 rozhovorů se školiteli a 21 rozhovorů s doktorandy z různých oborů a institucí. Výběr respondentů byl záměrný a usiloval o maximální variabilitu. Analýza probíhala pomocí reflexivní tematické analýzy, která umožňuje identifikovat významové vzorce v datech a současně reflektovat implicitní či nevyřčené obsahy (Braun & Clarke, 2021). Analytický postup zahrnoval otevřené kódování, vytváření tematických kategorií a následné porovnání perspektiv školitelů a doktorandů. Tento přístup zároveň umožnil zohlednit kontext výzkumu a pozici výzkumníků.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Analýza identifikovala tři vzájemně propojená tabu. *Kontextuální tabu*, které spočívá v napětí mezi závislostí institucí na práci doktorandů a současně nízkou atraktivitou doktorského studia. Školitelé popisovali doktorandy jako klíčové pro chod výzkumu, financování projektů i kontinuitu oboru, avšak otevřené pojmenování této závislosti je v rozporu s narativem excelence. Doktorandi naopak vnímali skrytý tlak na setrvání v akademické dráze.

Tabu ve fázi přijímání se týká nevyřčených pochybností o připravenosti a motivaci uchazečů. Školitelé často přijímají kandidáty navzdory obavám z jejich kompetencí či motivace, které zůstávají nepojmenované a mohou se později promítat v průběhu studia a spolupráce.

Tabu na úrovni praxe se projevuje zejména v opatrném dávkování zpětné vazby, diferencované míře podpory a variabilním nastavování nároků. Školitelé balancují mezi otevřeností a ochranou doktoranda či institucionálních výstupů, což vede k implicitním rozhodnutím dopadajícím na studium. Doktorandi tyto rozdíly často registrují, avšak příčiny zůstávají nevyřčené.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Příspěvek ukazuje, že vedení doktorandů je doprovázeno soustavou nepojmenovaných tabu, která odhalují napětí mezi normativní představou doktorského studia jako prostoru rozvoje a jeho každodenní realitou, charakterizovanou

závislostí na práci doktorandů, nejistotou vstupních předpokladů i nutností flexibilně přizpůsobovat požadavky a podporu. Toto mlčení přitom formuje rozhodování školitelů i zkušenost doktorandů, aniž by byla otevřeně reflektována.

Zjištění naznačují, že supervizi nelze porozumět bez zohlednění širších institucionálních a kulturních podmínek doktorského studia. Posilování transparentnosti a otevřené komunikace proto vyžaduje nejen změny na úrovni vztahu školitel–doktorand, ale také systémová opatření, která umožní realistické vyjednávání očekávání a rolí. Budoucí výzkum by se měl zaměřit na dopady těchto tabu na průběh doktorského studia a na možnosti jejich reflexe v různých akademických kontextech.

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum vznikl v rámci projektu Národního institutu SYRI (LX22NPO5101) financovaného EU – Next Generation EU (MŠMT, NPO: EXCELES).

6 LITERATURA

- Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic Analysis: A Practical Guide*. Sage.
- Leshem, S. (2020). Identity formations of doctoral students on the route to achieving their doctorate. *Issues in Educational Research*, 30(1), 169–186. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.085953915040529>
- Morrison, E. W., & Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. *Academy of Management Review*, 25(4), 706–725. <https://doi.org/10.5465/amr.2000.3707697>
- Nerad, M. (2015). Searching for taboos in doctoral education: An exploratory journey. *Die Hochschule*, 2, 17–27. <https://doi.org/10.25656/01:16224>
- Overall, N. C., Deane, K. L., & Peterson, E. R. (2011). Promoting doctoral students' research self-efficacy: combining academic guidance with autonomy support. *Higher Education Research & Development*, 30(6), 791–805. <https://doi.org/10.1080/07294360.2010.535508>